

Summary

Acquaintance with the history of Chinese linguistics and its achievements is important for the history of linguistic science in general. A comprehensive history of linguistics cannot consist exclusively of the history of European linguistics. Since China has a history of linguistic thought spanning two millennia, it must be included in the general history of the science of language. As a result of the performed research, the authors arrive at certain conclusions.

УДК 811 , 111' 253+008

ДО ПИТАННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ МОВИ І КУЛЬТУРИ ТА ЙОГО ВІДОБРАЖЕННЯ В ПЕРЕКЛАДІ

Драбов Н. Ю.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Постановка проблеми та її значення. Сучасна лінгвістика характеризується тенденцією до осмислення культурної свідомості окремої нації за допомогою мовних засобів. Питання ж про те, чи може бути мова відображенням культури, займає одне з центральних місць у мовознавстві, а проблема взаємодії мови і культури завжди перебувала в центрі уваги лінгвістів, переважна більшість яких, незважаючи на різні підходи до її вирішення, розглядають культуру і мову в тісному взаємозв'язку.

Аналіз досліджень та публікацій, на які спираємося у цій статті. Проблему взаємодії культури і мови досліджували в різний час В. фон Гумбольдт, Е. Сепір, Б. Уорф, М. Бахтін, Є. Верещагін, В. Костомаров, А. Вержбицька, В. М. Русанівський, Л. Віссон. Мовознавці розглядають мову й культуру не як окремі системи, а як такі, вплив котрих одна на одну є беззаперечним. Виключенням є погляди представників школи відомого сучасного американського лінгвіста Н. Хомського, які не підтримують думку про неподільність мови і культури, обстоюючи ідею універсальності людських мов та існування внутрішньої структури, загальної для всіх мов [10].

Виклад основного матеріалу. Відносини мови і культури – древня тема, яка століттями була причиною суперечок ряду вчених і мислителів. Одні з них, починаючи з Платона, стверджували, що мова створює культуру, оскільки ідеї і поняття закладені в нашій голові від народження, як прожилки у глибі мармуру ще до того, як скульптор почне висікати з нього фігуру, інші ж (В. фон Гумбольдт і його послідовники, а також марксистки) вважали, що мова – дитя культури, і в ній відображається весь національний характер [4, с. 15]. Мова, на думку Гумбольдта, залежить від духовної сили народу, вона є зовнішнім виявом духу народу. «Мова

народу є його духом, і дух народу є його мовою»[5]. Подібну тезу щодо тісного взаємозв'язку культури і мовивисловлює сучасний український науковець, філолог, мовознавець-україніст і славіст В. М. Русанівський: «Людина створила культуру, а культура людину. Людина реалізується в культурі думки, культурі праці, культурі мови. Мова не тільки засіб спілкування, а й природний резервуар інформації про світ, насамперед про свій народ» [8].

Американський антрополог і лінгвіст Едуард Сепір у 1920 – 30-х роках разом з лінгвістом Бенджаміном Уорфом висунули свою гіпотезу про взаємовідносини мови і культури. Вчені розглядають мову як культурний код нації, а не просто як засіб комунікації і пізнання. Вони підкреслюють, що культура є ключем до розуміння і вивчення мови, про що свідчить цілий ряд наукових спостережень. Адже лексика, що характеризує побут, явища з життя та історію однієї країни, часто не має точних еквівалентів у мові інших народів. «Не існує двох мов, які були б настільки схожі, що про них можна сказати: вони відображають одну реальність, – підкреслює Сепір. – Світ, у якому існує той чи інший народ, цілком самотній, і цю самотність створює не лише власний набір ярликів-понять»[11]. Один з прихильників теорії Сепіра-Уорфа, відомий російський лінгвіст і перекладознавець В. Н. Комісаров теж вважає, що пізнання не має об'єктивного загальнолюдського характеру, адже подібні явища утворюють по суті різні картини у зв'язку з розбіжностями в мисленні [6, с. 67].

Щодо проблеми пошуку відповідностей, або еквівалентів на позначення понять, предметів, явищ у різних мовах, сучасне мовознавство стверджує, що повну лексичну відповідність в різних мовах і різних культурах мають лише власні назви, географічні назви, наукові і технічні терміни, дні тижня, назви місяців і цифри. Але і цю відповідність можна піддати сумніву. Прикладом послужить слово *неділя*, вірніше, переклад його на різні мови і короткий аналіз етимології слова. У всіх слов'янських мовах, крім російської, назва цього дня тижня походить від поняття «не працювати», «не мати діла». В українській мові є слово «неділя», у болгарській «неделя», у білоруській «нядзеля», у сербській «недеља», у македонській «недела», у польській «niedziela», у чеській «neděle», у словацькій «nedeľa», у хорватській «nedjelja» і т. д. У північно-германських племен цей день – перший день тижня – був присвячений Сонцю, таким чином своїм корінням назва цього дня сягає в язичництво, і перша частина слова означає «сонце»: англійське «Sunday», німецьке «Sonntag», норвезьке і датське «søndag», голландське «zondag» і т. д. У російській же мові етимологія слова «воскресение» має суто християнське коріння – назва дня тижня пов'язана з воскресінням Ісуса Христа, яке, як відомо, відбулося саме в цей день.

Мислення і мова народу, хоча і зазнають впливу зовнішніх чинників і факторів навколишнього світу, все ж формуються перш за все у власному, рідному середовищі. Тому одна і та ж лексична форма (одиниця) у кожній мові може приховувати дуже різні поняття, які творяться в надрах історії її культури. Але ні самі носії мови, ані тим більше іноземці зазвичай не усвідомлюють, де, як і коли відбувається цей процес. Погоджуємося з думкою видатного польського

лінгвіста АнниВержбицької, що великою мірою сприйняття світу людини визначається її рідною мовою, і цей процес є несвідомий. Адже, як правило, ми не знаємо, чому вкладаємо той чи інший зміст у рідне слово[3].Мовознавець стверджує, що у кожній мові є «ключові слова», які втрачають свій зміст при буквальному перекладі на іншу мову, при перенесенні їх в іноземну культуру. Це слова, що виражають важливі поняття з різних сфер життя народу, які семантично не співпадають з їх лінгвістичними еквівалентами в іншій мові, оскільки при пошуку відповідників у мові перекладу втрачається те, що складає суть і специфіку культури. За відсутності знань про спосіб життя і традиції народу, розуміння стилю мислення, а також при нестачі знань культури та історії такі слова перекласти важко або навіть неможливо. В англійській мові, на її думку, це стосується таких понять, як«*privacy*»або«*committed*», у російській – «душа» або «тоска»(українське «туга»)[3].Відомо, що як лексичні одиниці, ці слова існують не в культурному вакуумі. Для громадянина Сполучених Штатів Америки вони асоціюються з традицією індивідуалізму, а в Росії – з православним світоглядом [4, с. 18].

В англійській мові, усній та письмовій, слово «душа» (*soul*) часто замінюється словом «серце» (*heart*). Наприклад: від *душі* – *withallmyheart*; брати за *душу* – *to touch sb to the heart / to tugat someone's heartstrings*; в глибині *душі* (відчуваю...) – *in my heart / in my heart of hearts (I feel that...)*[4]. Фразеологічний словник О. Куніна дає цілий ряд сталих виразів зі словом «heart», яке у російському перекладі є «душа»: *to go to one's heart / to come home too ne's heart* – зворушити до глибини *душі*, знайти відгук у чийсь *душі*; *to open / uncover / pour out one's heart to sb*–вилити / відкрити *душу* кому-небудь; *he wears his heart on his sleeve*–він *душевна*, щира людина (рос.: «*душа* нараспашку»); *single heart* – *душевна простота / прямодушність*[7, с. 529– 539].

Нерідко російське чи українське «душа» в англійському перекладі – *mind*, тобто «розум». Наприклад: чистий *душею* – *pure-minded*; спокій в *душі* / душевний спокій – *peace of mind*; рос. *единодушно* / укр. *однодушно* / одностайно – *with one mind*; рос. по *душе* / укр. до *душі*, до вподоби – *to one's mind*; відкрити *душу* – *open one's mind*; камінь з *душі* звалився – *off one's mind*; відводити *душу* – *to disburden one's mind*; *душевний спокій* – *an easy mind*; великодушність – *a high mind*; *душевна простота / прямодушність* – *single mind* [7, с. 719 – 125]. В англійському прислів'ї «The face is the index of the mind» слово *mind* також вживається на позначення «душа»: «Обличчя – дзеркало душі». При тому в латинському відповіднику слово *anima*, тобто «душа», присутнє: *Vultus est index animi* [7, 352].

На основі крилатих висловів давньоримського і латинського походження, а також біблійних текстів можемо стверджувати, що слово на позначення «душа», латинське «*anima*», теж рідко перекладається за допомогою англійського «*soul*» (Наступні приклади подано з [9]):

- лат.: *Magnificat anima mea Dominum* – укр.: Величає *душа* моя Господа – англ.: *My soul glorifies the Lord*.

Часто слово на позначення «душа» випускається при перекладі на англійську мову:

- лат.: ...*anima* measi cutterr asine aquatibi – укр.: ...*душа* моя прагне Тебе, як води пересохла земля – англ.: I thirst for you like a parchedland.[Пс., 142:6];
- лат.: Et perde somnes, quitribulant *animam* meam – укр.: І вигуби всіх, хто ненавидить *душу* мою – англ.: Destroy all who attack me [Пс., 142:12];
- лат.: *Anima* saturcalcat favum – укр.: Сита *душа* топче і мед щільниковий – англ.: One who is full, tramples on virgin honey [Пр., 27 : 7].

Крім того, українське слово «душа» може замінятися англійським *life*, тобто «життя»:

- лат.: ... quiaadtelevavi *animam* meam – укр.: ... бо до тебе підношу я *душу* свою – англ.: ... for to you I entrust my *life*[Пс., 142:8];
- лат.: Inpatienti avestrapossidebitis *animas* vestras – укр.: Терпеливістю вашою *душі* свої ви здобудете – англ.: By your perseverance you will securey our *lives* [Лк., 21:19]

Ще одним «ключовим словом», на думку А. Вержбицької, при перекладі якого на англійську мову виникають певні труднощі, є російське «тоска», українське «туга». «Туга – це те, що відчуває людина, яка чогось хоче, але не знає точно, чого саме; знає лише, що це недосяжне» – таке визначення дає Анна Вержбицькацьому поняттю, тим самим позбавляючи його таємничості [4, с. 19]. Якщо людина тужить, сумує за рідною домівкою, таке почуття може бути передане англійським *homesick*: When I lived in the USA Iwas *homesick* for Ukraine. Туга за Батьківщиною – *homesickness, longing after home, nostalgia* . Однак туга при розлуці – *wrench*: Leaving Uzhhorod had been a *wrench* orus–Нам було дуже важко покидати Ужгород. А гіркота розлуки – *the wrench of saying goodbye*. Тужити закимось, дуже скучити, сумувати – *to miss somebody*; тужити , томитися – *to yearn for / after*, наприклад: *to yearn after absent friends* – тужити, сумувати за друзями, котрих немає поряд; *to yearnf or home*–томитися на чужині. Інший відтінок значення «туга» – печаль, скорбота, смуток – можна передати англійським *sorrow*: It has already passed two years after Lora’s death but he still nurses his *sorrow* for her – Пройшло вже два роки після смерті Лори, та він все ще *глибоко тужить* за нею.

Отож, поняття «туга» містить цілий ряд різноманітних інгредієнтів, таких як *смуток, печаль, журба, ностальгія, сум, скорбота, томління духу, меланхолія*. І хоча для кожного з цих почуттів в англійській мові можна підібрати свій відповідник, виразити і передати всі відтінки значення слова «туга» буває важко. Якщо ж не вдається знайти адекватного еквіваленту для слова, варто згадати про описовий, або пояснювальний переклад. На думку Лінн Віссон, заперечувати таку можливість – означає погодитися з думкою слов’янофілів радянського часу, які стверджували, що російський характер невловимий для іноземців, його неможливо пізнати [4, с. 19]. Завдання перекладача – уміло володіючи професійною компетентністю, а також знаннями не лише мови, але й культури, використати різні типи перекладацьких стратегій для забезпечення адекватного

перекладу навіть, на перший погляд, неперекладних лексичних одиниць, що позначають поняття, властиві певній культурі, окремому народові.

Висновки дослідження. Отже, більшість мовознавців завжди погоджувалися з тим, що мова і культура не існують окремо, вони є взаємозв'язані, взаємозалежні і неподільні. Більше того, мова не лише завжди відчуває вплив культури, але і є цілком незрозумілою без неї. Мова є не тільки засобом творення культури, але й одним із її складових компонентів. Особливість же перекладу виявляється передовсім у тому, що він є діалогом двох культур, сутність якого полягає в тому, що чужа культура тільки в очах іншої культури розкриває себе повніше і глибше [1]. Таким чином мовне і культурне розмаїття є багатством людської цивілізації, і саме переклад працює на його збереження. Як специфічний вид міжмовної та міжкультурної комунікації, переклад є особливим чинником спілкування між представниками різного лінгвокультурного простору.

Література

1. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества / М. М.Бахтин. – М. : Искусство, 1979. – 424с.
2. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура [текст] / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. – М. : Изд-во МГУ, 1973. – 235с.
3. Вержбицкая А. Понимание культур через посредство ключевых слов. – М.: Языки славянской культуры, 2001, с. 13-38. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zavantag.com/docs/427/index-2017857.html>
4. Виссон Л. Русские проблемы в английской речи. Слова и фразы в контексте двух культур / Линн Виссон. – М. : Р.Валент. 2005 – 192с.
5. Гумбольдт фон. В. Язык и философия культуры / Вильгельм фон Гумбольдт [пер. с нем. яз.]. – М. : Прогресс, 1985. – 456с.
6. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение / Комиссаров В. Н. – М.: Издательство «ЭТС», 2001 – 424с.
7. Кунин А. В. Англо-русский фразеологический словарь / Александр Кунин. – М., 1955. – 1455с.
8. Русанівський В. М. Культура українського народу: Навчальний посібник / В. М. Русанівський, Г. Д. Вервес, М. В. Гончаренко та ін. – К., 1994. – 272с.
9. Цимбалюк Ю. Біблійна мудрість у латинських афоризмах українською та англійською мовами. Науково-навчальний посібник / Ю. Цимбалюк, Й. Кобів, Л. Смурова, Л. Латун. – Вінниця : НОВА КНИГА, 2003. – 410с.
10. Chomsky N. Syntactic Structures. Second edition. — Berlin - New York: Mouton de Gruyter, 2002. — 118 p. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.twirpx.com/file/1380677/>
11. Sapir, Edward. "The Status of Linguistics as a Science." Language Vol. 5 No. 4, JSTOR, 1929. [Online] Available at: <http://www.bibleresearcher.com/sapir1.html>

Summary

The article is devoted to the subject of connection between language and culture and its influence on the process of translation. It reveals that the interrelation between language and culture is deeply rooted. Language is used to maintain and convey culture and cultural ties and vice versa.

УДК 8.1: 81.34

ОСНОВНІ ПРИЧИНИ ЗАПОЗИЧЕННЯ ІНШОМОВНИХ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ

Есенова Е.Й.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Проблематика мовних контактів є однією з найскладніших та водночас найцікавіших у сучасному мовознавстві. Взаємодія різних мовних систем, що безпосередньо пов'язана з історією та культурою народів, найяскравіше розкривається при вивченні мовних елементів, які стали спільними для двох або кількох мов. Не існує мов, в яких не було б запозичених слів, оскільки не існує народів, які протягом своєї історії не мали б зв'язків з іншими народами. Якщо запозичені слова відповідають суспільній потребі у вираженні того чи іншого поняття, вони входять у лексичний склад мови-реципієнта і стають її надбанням.

Дослідженню зазначеної проблеми у сучасному мовознавстві присвячена досить численна кількість наукових праць. Однак ця тема, на нашу думку, є невичерпною, оскільки прискорення соціального розвитку країн світу зумовлює зростання обсягу міжнародної інформації. У зв'язку з цим простежується значне збільшення кількості запозичень у національних мовах, які є своєрідними віхами в історії мови, що відображають значні історичні, соціальні, громадські, економічні та культурні події у житті різних народів.

Українська мова теж постійно взаємодіє з іншими мовами світу, збагачується тим новим та прогресивним, що відбувається у науці, техніці та суспільному житті. Мова є основою взаєморозуміння між народами, і саме з цього впливає зацікавленість у вивченні історії засвоєння іншомовних слів у чужому мовному середовищі. Вивчення процесу запозичення тісно пов'язане із загальними науковими і практичними завданнями мовознавства, зокрема вивченням проблематики мовної взаємодії, а також її основних аспектів, таких як мовні контакти, двомовність та багатомовність, види мовної інтерференції.